

L'URBANISME I EL SISTEMA DEFENSIU A LA ULLDECONA DEL SEGLE XVIII

Per JOAN ROIG VIDAL
TONI FORCADELL VERICAT i
FERRAN GRAU VERGE

Conferència feta el dia 4 de juliol de 2003 a la Casa de la Cultura, durant la Setmana Medieval.

EL TERME, LES VILES I ELS MASOS

Per començar direm que el terme d'Ulldecona era una mica més gran que ara, ja que incloïa el terme actual dels Freginals. Llavors, els nuclis de població més importants eren la vila, pròpiament dita, i els llocs dels Freginals i de les Ventalles.

Disseminats pel terme hi havia diversos masos, alguns dels quals, a la Plana, pel temps, es van convertir en nous nuclis de població, això succeí amb els Hostalets de Catalunya que esdevingueren la Raval de Sant Joan, amb els molins de la Platja d'en Castell, que va donar lloc al Barri Castell, el mas de la Millana, que passà a ser la Miliana, i, per últim, els Valentins, que són els més nous i els hauríem de posar ja en el segle XIX, com a resultat possiblement dels masos de Verdiell, n' Estellera o Gilaberta, o la Seniola, que estaven per aquella zona, sobretot Valentí Tallada, és per això que creiem que d'aquí deriva el nom. A més, aquesta persona, així com els seus avantpassats, havia viscut al capdavant del carrer Sant Antoni d'Ulldecona, per tant, no

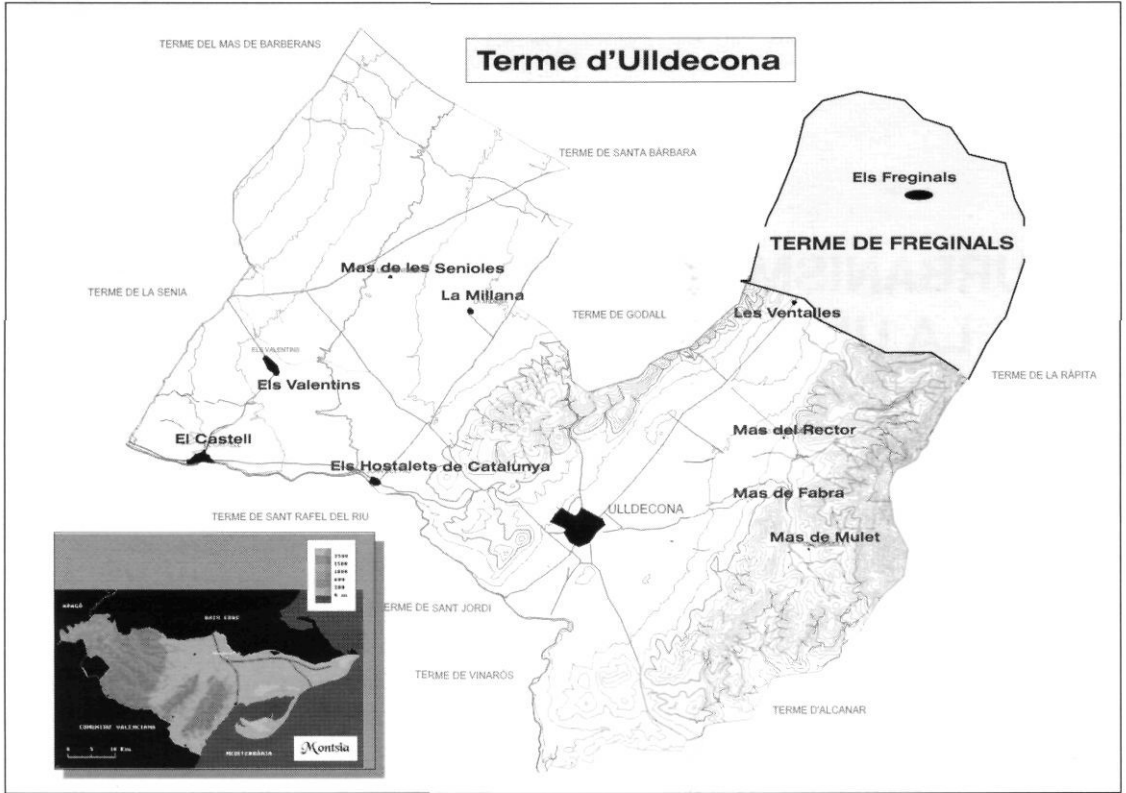
és d'estranyar que traslladessin la seva devoció al seu nou mas i que actualment n'és el patró.

Això que acabem de dir no va passar amb els masos de la vall, a causa de la seva proximitat a nuclis de població ja existents. Aquest masos eren el d'en Romà, el de Fabra, el de Mulet o el del Rector, aquest últim també s'anomenava de Giner, perquè pertanyia a la família dels cavallers ulldeconencs "de Giner i Martorell".

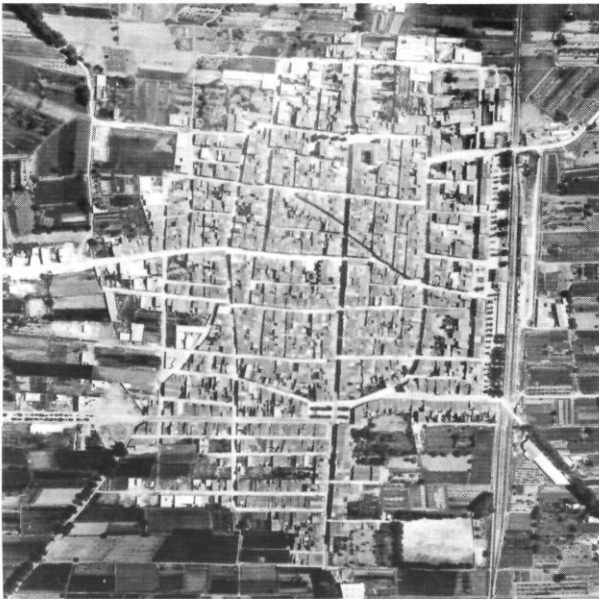
LA VILA BELLA

Explicat això, ara ja ens centrarem en la vila, la qual, en aquella època era la més gran de la rodalia, després de la ciutat de Tortosa. I a més també havia de ser bella, bella amb b alta. Ho dic perquè hem trobat un document en què Bertomeu Miralles i Forcadell, dels Freginals, que, per qüestions de l'herència de son sogre, es va picar amb la madrastra de la seva dona, en la interlocutòria presentada posat textualment: "jo Bertomeu Miralles... atrobat a la bellíssima vila d'Ulldecona".

I és que, bonica, ho havia de ser, perquè després de llegir tanta documentació de l'època, un se l'arriba a imaginar. Passa com quan llegeixes una novel·la, que

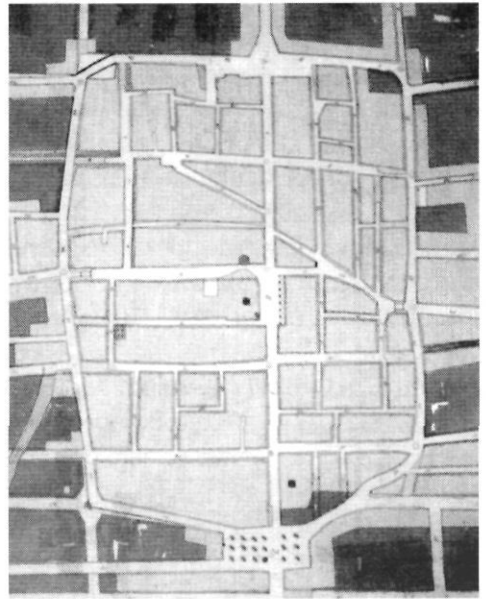

Imatge 1: Terme d'Uldecona amb els nuclis de població més importants. Font: Elaboració pròpia.

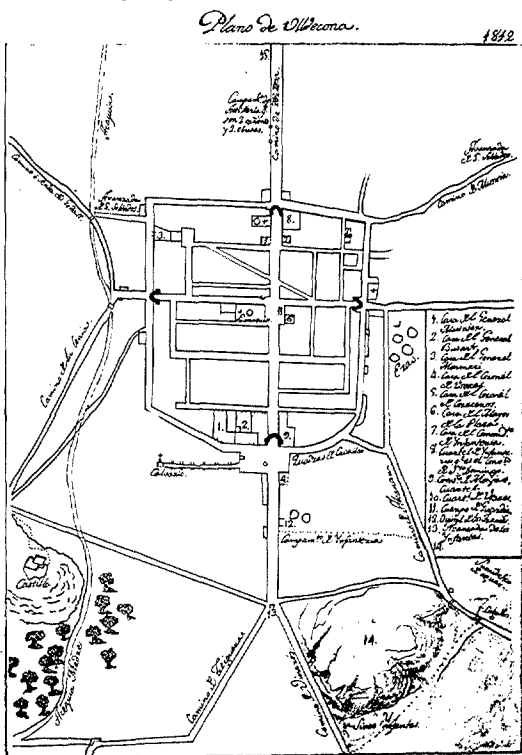
Imatge 2. Foto aèria d'Uldecona dels anys 60 on es veu clarament la delimitació del nucli antic per les murades.

Font: Ajuntament d'Uldecona

Imatge 3. Plànol urbanístic de l'any 1886 on es preveu l'obertura de carrers tancats per la muralla (c/ Sant Pasqual, Sants Màrtirs, Sant Cristòfol...); també s'observen els portals de Morella i del Mar. Font: Ajuntament d'Uldecona.

t'imagines com eren les cases, els carrers, i t'hi arribes a passejar, i si no pregunteu-ho als familiars i amics, que diuen que ens n'anem, de la bola, com es diu ara, perquè els diem, aquí vivia tal, allí qual, aquí hi havia això etc.

imatge 4. Plànol de 1812 amb tots els portals i també l'antic camí del calvari. Font: Ajuntament d'Ulldecona.

EL SISTEMA DEFENSIU

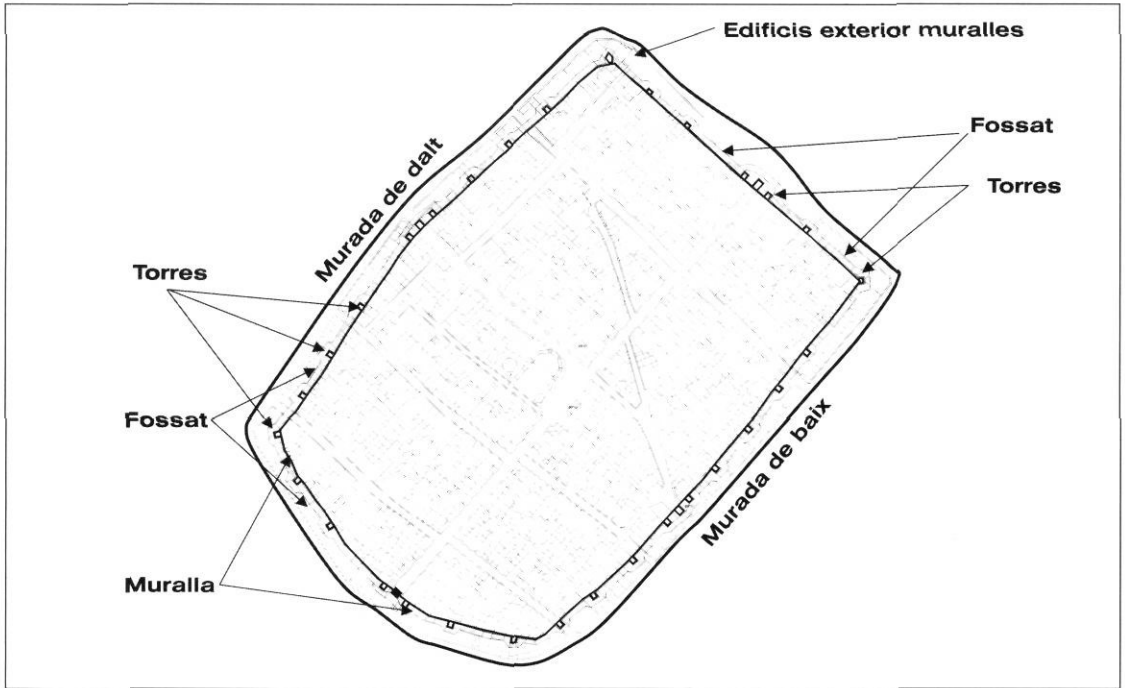
Bé, la vila, com ja sap tothom, i més a partir de les últimes troballes, tenia un sistema defensiu compost per muralla, fossat, torres i portals. La vila estava envoltada de muralles, tenia quatre portals: el de Morella, al cap del carrer del Pes; el de la Mar, al final del carrer Sant Antoni; el de València, a la "Mera", i el de Tortosa, aquí al convent dels Dominics. D'aquests dos últims és dels que, com ja hem dit, s'han trobat les restes durant la construcció de la xarxa d'aigua pluvial l'any 1993.

La muralla tenia una torre cada 28 o 32 metres, que al segle XVIII ja pertanyien als propietaris de les cases que hi tocaven.

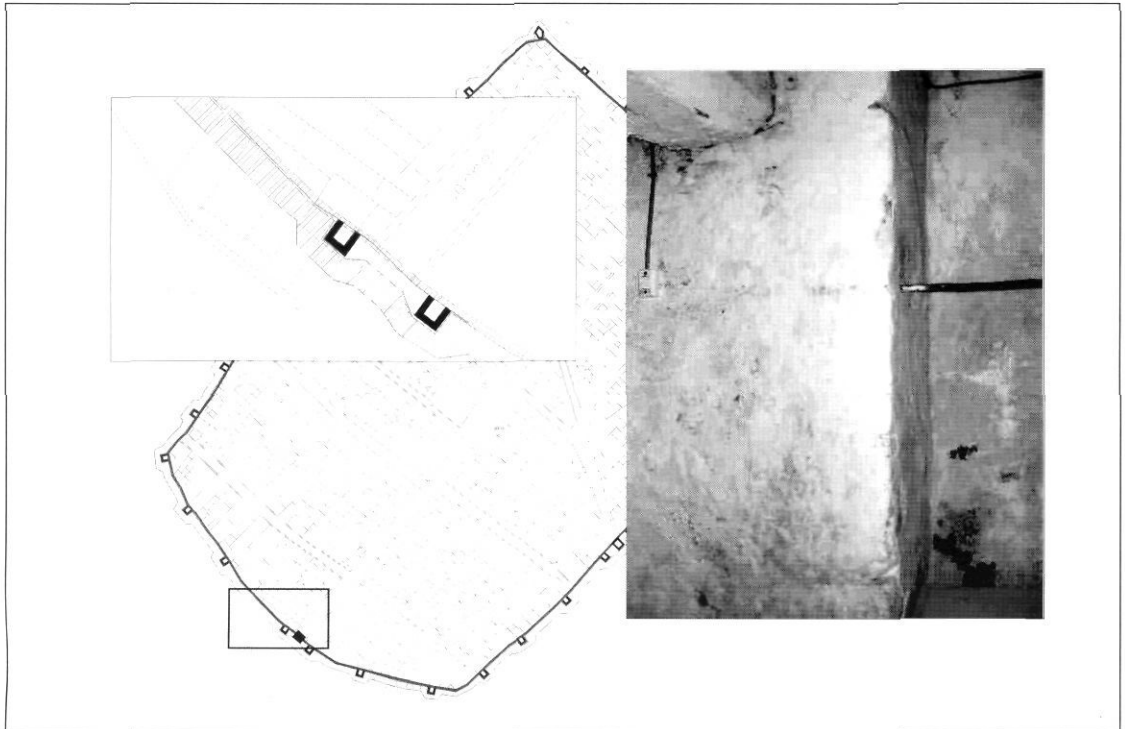
Les que hem identificat les hem anomenades pel nom del propietari que la tenia i són: la de Pere Verdiell, cap a dalt de tot del carrer dels Sants Màrtirs; la de Francesc de Giner i Martorell, al verger de la casa que actualment és de Josep Raga i Vericat; la de la Burata, entre el carrer Sant Antoni i el de Sant Vicent; el de Joan Miralles, al capdavant del carrer Sant Vicent o una mica més cap a Casa Santi, i la de Lluc Canalda, entre la casa de Cultura i la torre que encara es conserva al cantó amb la Murada de Dalt.

La muralla, en els trams conservats, fa 1 metre d'ample i un perímetre total d'aproximadament 1.100 m. És d'obra de maçoneria irregular amb morter de calç. No devia ser més alta de 4 metres. Les torres tenien unes parets semblants, encara que els escaires eren de carreus, és a dir de pedra ben treballada. L'interior era buit i, possiblement, hi havia un mirador i escales per pujar-hi. Per a la vigilància tenien espitlleres i coronats amb merlets. Les mides són molt estàndards per a totes elles. Sobresortien uns 3 metres fora de la muralla, per la qual cosa dibuixaven un quadrat de 4 metres cada cantó. L'única que era diferent era la torre pentagonal, amb 5 cares.

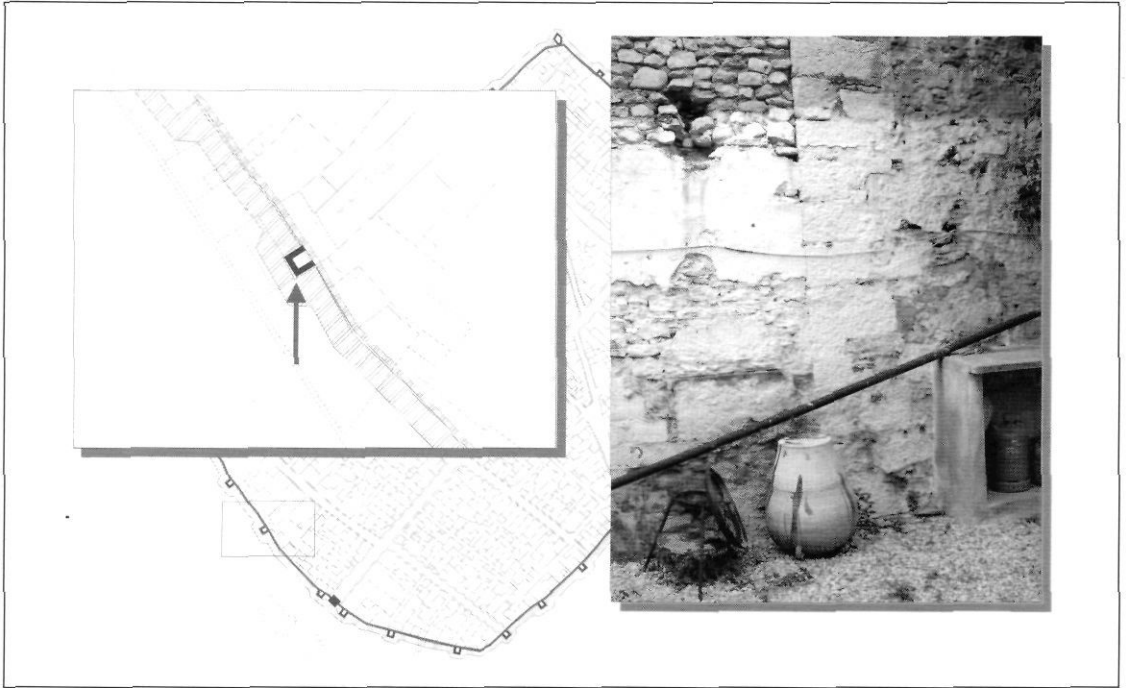
De la muralla cap a fora i havia el Vall o Vallàs, "Foso". Era un vall excavat al subsòl natural i que devia formar part del sistema defensiu d'Ulldecona a finals de l'edat mitjana i principis de la moderna fins a la seva colmatació i amortització a partir de la primera meitat del segle XVIII, probablement un cop acabada la Guerra de Successió. Els trams descoberts durant la campanya arqueològica de seguiment de les obres de la xarxa pluvial corresponen a les zones de pas o entrada a la vila, concretament a la porta de Tortosa i la de València. En aquest dos indrets, particularment en la segona, ja que al portal de Tortosa no es va poder documentar, el vall tenia les següents dimensions: entre 4,5 m a 5 m d'amplada i 2,5 m de fondària. Per franquejar el vall es van construir passeres o ponts. Per la qual

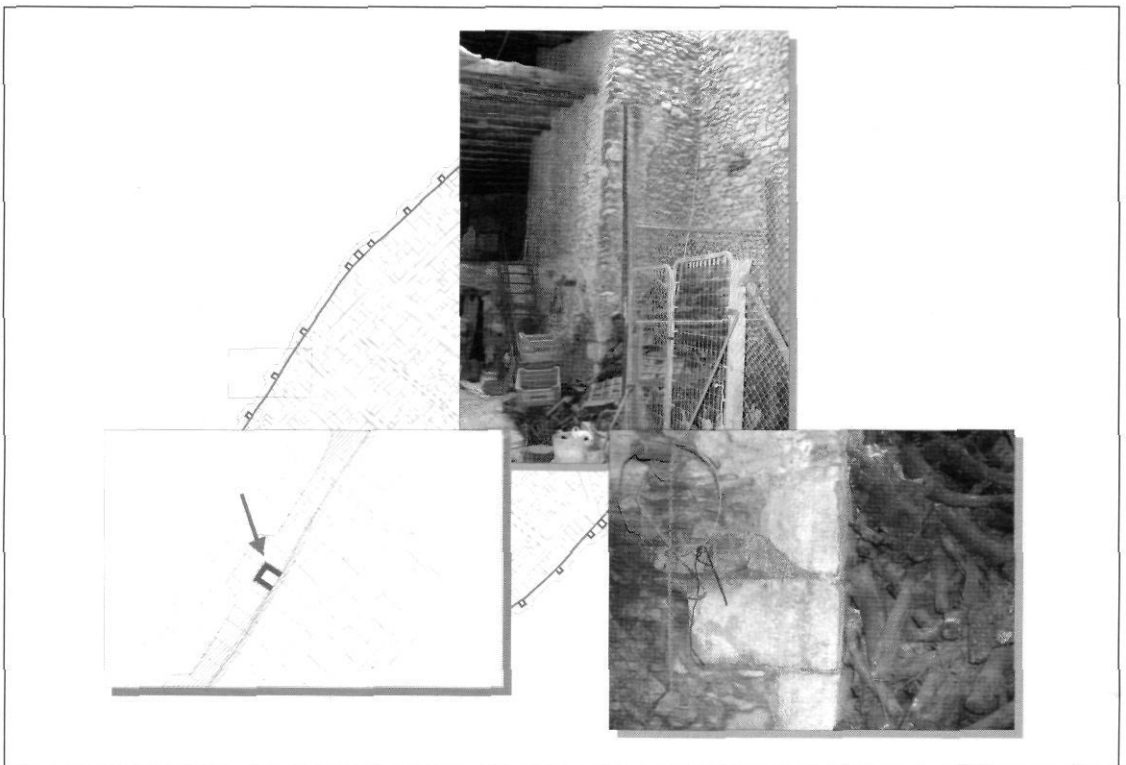
Imatge 5. Delimitació de la muralla (en roig) amb les 34 torres (en verd) i els 4 portals; en color groc, el fossat; les línies de color marró són els edificis que es van anar construint al damunt del fossat i d'esquena a la muralla.
Font: Elaboració pròpia

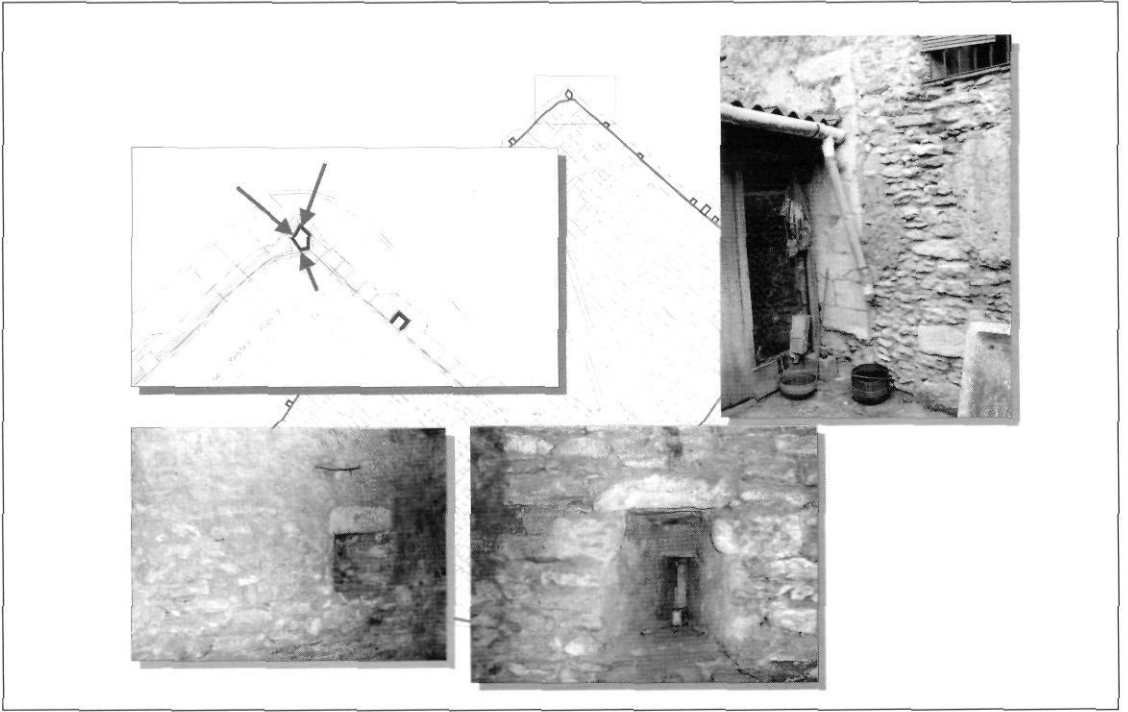
Imatge 6. Torre de Josep Mir, fuster; actual casa de Maria Martorell. *Font: Elaboració pròpia*

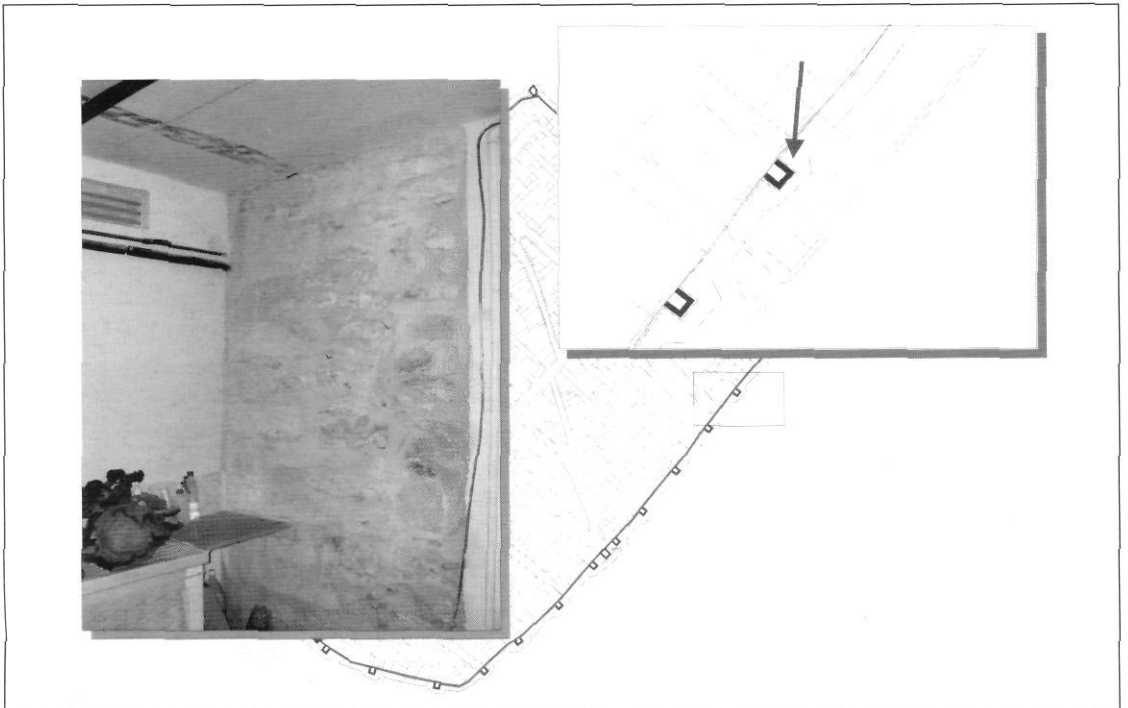
Imatge 7. Torre de Francesc de Giner i Martorell; actual casa de Josep Raga Vericat. Font: Elaboració pròpia

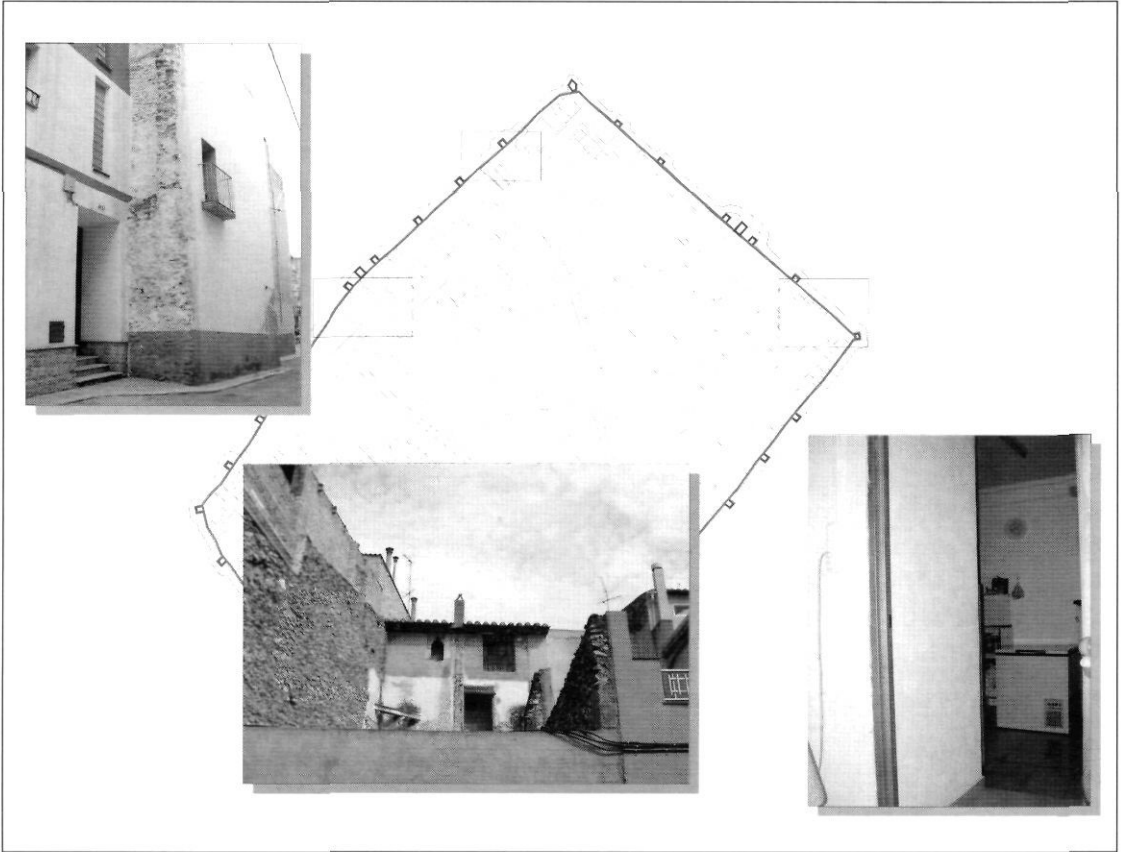
Imatge 8. Torre de Pere Verdiell, llaurador; actual casa de Joan Tallada Mariner i Josep Pallarès. Font: Elaboració pròpia

Imatge 9. Torre Pentagonal; actuals cases d'Anna Bel i Àngel Calduch.
Font: Elaboració pròpia

Imatge 10. Torre de Joan Miralles, sastre; actual casa de Bernarda Grau.
Font: Elaboració pròpia

Imatge 11. Alguns dels trams de muralla conservats; cap del carrer de Sant Cristòfol, darrera de la casa de la Comanda i interior de la casa de Francesc Roig. Font: Elaboració pròpia

cosa, pensem que un cop fora de la zona de pas, el vall devia tenir unes dimensions més grans, almenys pel que fa a l'amplada.

Creiem que a partir de la primera meitat del segle XVIII, el vall aniria sent colmat definitivament en alguns dels trams a partir de la concessió dels terrenys en emfiteusi per part del consell municipal, com ho testimonia la documentació escrita. Seria durant aquest segle o principis del posterior, inicis de 1800, quan, abans d'amortitzar la vall, s'hi construiria una sèquia amb coberta de pedra aprofitant el seu desnivell i buit que dibuixava. Aquesta sèquia, de grans dimensions, també feia la funció d'element de suport o basament de les futures construccions que s'anirien edificant a sobre seu al llarg del temps. De fet, la

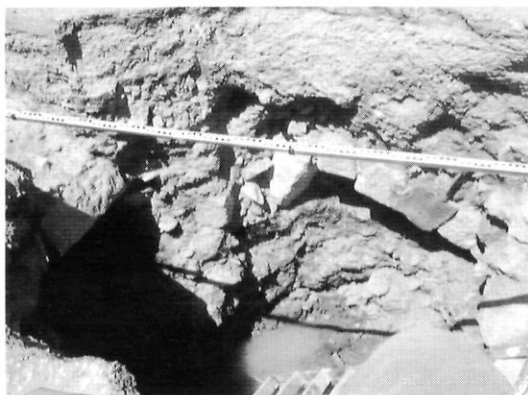

Imatge 12. Sèquia que discorre enmig del vall, per sota de la plaça de la Diputació. Es troba colmatada de terra, però feia quasi 1 m d'altura interior. Es troba coberta per una volta de canó amb pedres col·locades a mode de llibrel. Font: Escola Taller "L'antic Hospital".

sèquia suplantava una de les funcions del mateix vall, la de la conducció de l'aigua o de desguàs de les diferents torrenteres de

la serra de Godall, conduint-la cap a la plana de la Foia. Posteriorment, aquesta sèquia faria les funcions de claveguera, un cop edificat a sobre seu. Encara avui en dia, algunes de les cases desguassen en aquesta sèquia.

El seguiment arqueològic de les obres al carrer Major va poder permetre descobrir una part de les passeres dels portals de Tortosa i de València. A cadascun dels portals hi havia un pont o pas per salvar el desnivell del vall. En un primer moment, eren passos elevats de fusta i, posteriorment, a mitjans o finals del s.XIV, es va construir una volta amb arcades de pedra treballada. El pas del Portal de València constava de 4 arcades separades cadascuna per 1 metre. Tenien una amplada interior màxima d'uns 4 m i una altura interior d'uns 2 metres. Així el pont o pas feia

Imatge 13. Pas del Portal de Tortosa amb una de les arcades. Font: Escola Taller "L'antic Hospital".

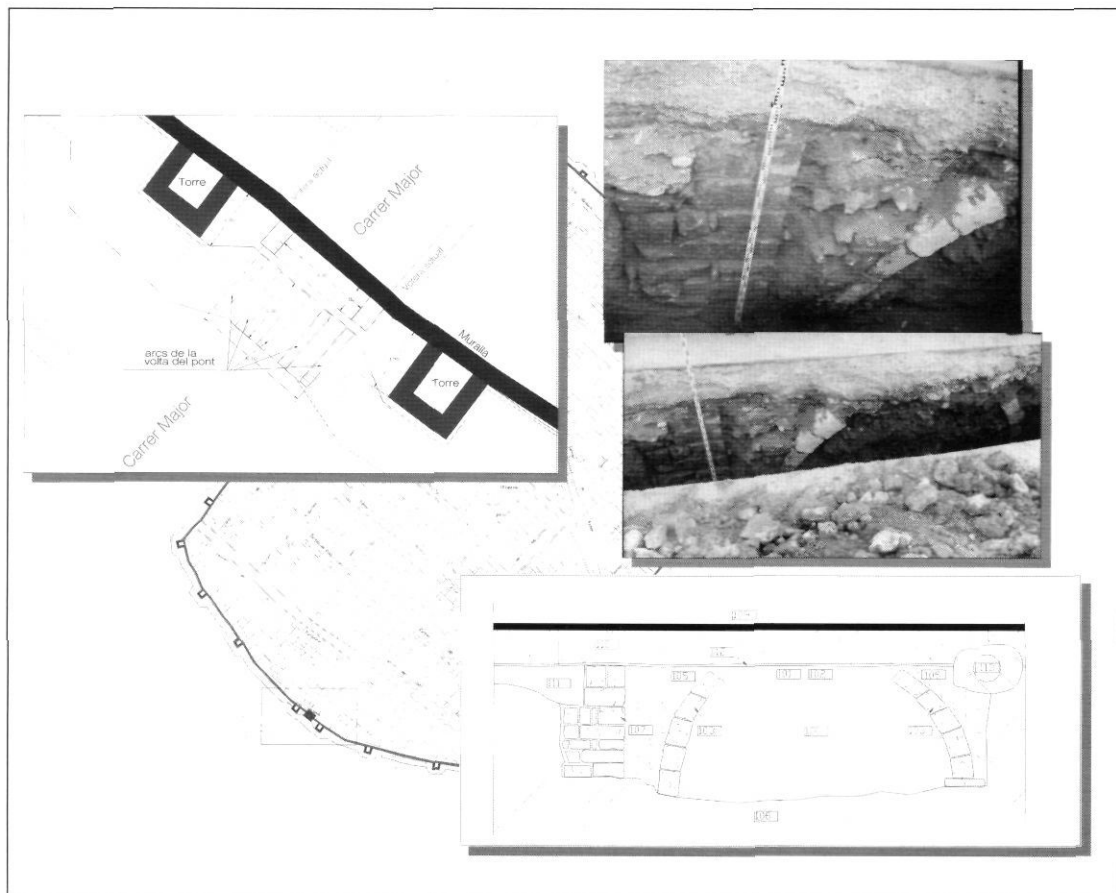
una amplada d'uns 6 metres i una llargada d'uns 4,5 m. Creiem que el basament descobert al costat dels arcs correspon al basament de l'antic pas de fusta o anterior a la construcció dels arcs.

Al Portal de Tortosa (actual plaça de la

Imatge 14. Vista general de les obres a la zona on van aparèixer els arcs del Portal de València. Font: Escola Taller "L'antic Hospital".

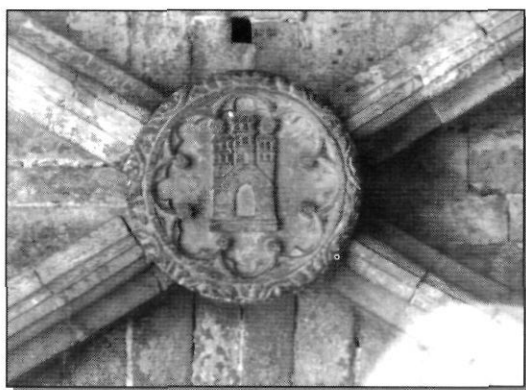

Imatge 15. Emplaçament, planta, detalls i secció del pont del Portal de València.
Font: Escola Taller "L'antic Hospital" i elaboració pròpia.

Diputació), també es van descobrir dos arcs del pont d'accés a la vila, però l'aflorament de l'aigua no va permetre documentar-ne totalment les dimensions reals.

La localització de la torre Josep Mir i la documentació escrita on es descriu un dels portals, en aquest cas el Portal del Mar, permeten afirmar que cadascun estava franquejat per dues torres a molt poca distància (vegeu planta de la imatge 15), la qual cosa fa pensar que l'escut de la vila podria correspondre a un dels portals o simbolitzar una de les particularitats del sistema defensiu d'Ulldesona.

També direm que cada Portal era a la vegaada una torre, i que tenia unes utilitats,

Imatge 16. Imatge de l'escut d'Ulldesona en una de les claus de l'església de Sant Lluç.
Font: Escola Taller "L'Antic Hospital".

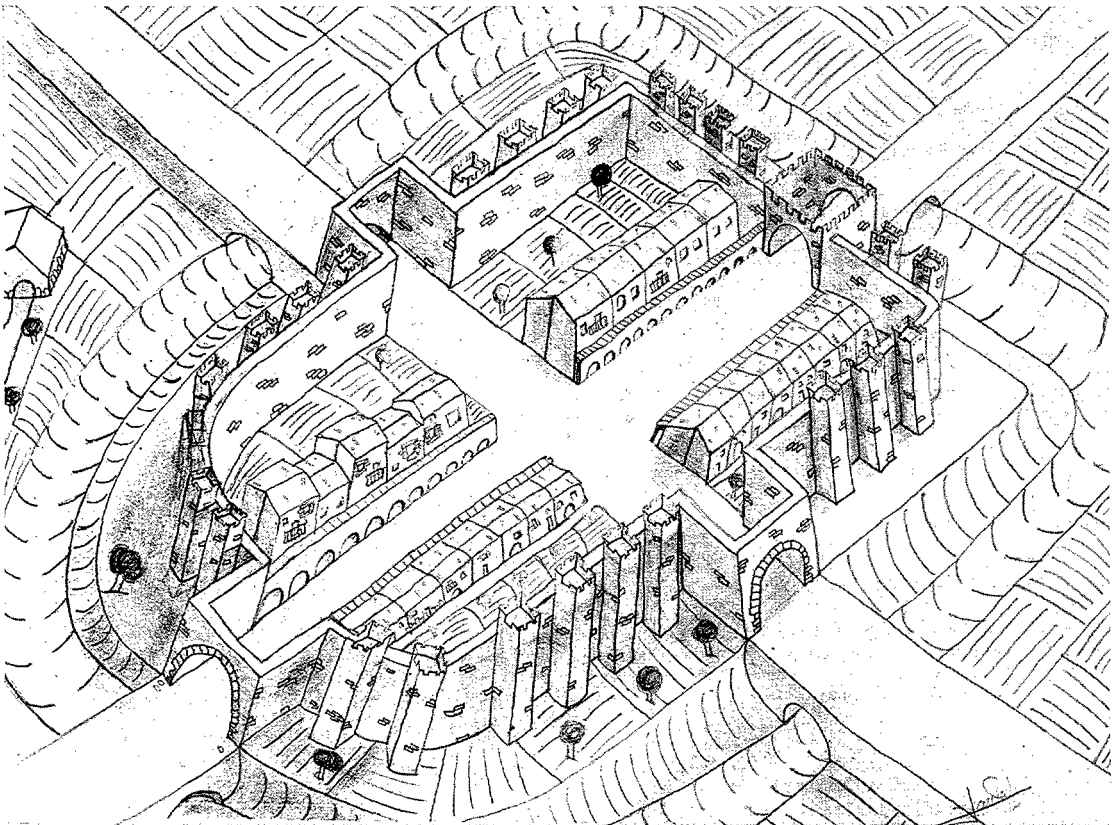
així la torre del Portal de Morella servia per albergar tropes; la del de la Mar, per a aula de Gramàtica; la del de Tortosa, per als

frades passar del convent a l'església, i la de València feia de mirador del carrer Major perquè les monges poguessin veure les processons.

Pel que fa a la seva data de construcció, tant de les muralles com dels portals, sabem de la seva existència per una notícia escrita de l'any 1390. En aquest document es fa referència a la capacitat defensiva d'Ulldecona durant un reconeixement del veguer de Tortosa acompanyat del notari Berenguer de Tous: "*...mi dit notari e ab los testimonis dejusscrtis e ab d'altres ana fora lo mur e vall de la dita vila e en torn d'aquella vila atropa en lo dit mur XXXIII torres bones, exceptada una que era fesa e malmesa e lo mur que havia d'altaria de XVI a XX palms de mesura de Tortosa, e que en torn al dit mur havien sos andadors...*"¹. Segons aquest document, la muralla devia

tenir una altura màxima de 4 m amb un pas de ronda.

És de suposar que la seva construcció seria dels primers moments del seu poblament, és a dir, durant la primera meitat del segle XIII, per tractar-se d'un nucli de població de frontera, ja que el riu Sénia separava el món cristià de l'andalusí. Aquest fet representava estar sotmès a la intranquil·litat i al perill de les ràtzies contínues per un i altre bàndol, la qual cosa implicava la realització d'un fort sistema defensiu. Per altra banda, com esmenta M. Bonet, l'existència d'aquest fort sistema suggereix un desenvolupament urbà i econòmic de la vila en relació amb altres centres urbans propers, així com una gran despesa en la seva construcció i manteniment.

Imatge 17. Dibuix que idealitza com devia ser el poble amb les muralles, les torres i els portals.
Font: Escola Taller "L'antic Hospital", Laura Abella.

Un cop conquerit el territori del regne de Tortosa per Ramon Berenguer IV l'any 1149, restava realitzar un cinturó de seguretat per mantenir les noves posicions adquirides, així com tractats continus de pau per garantir tant la nova línia fronterera davant de les possibles i eventuais ràtzies com la colonització per part de nous pobladors. *El Montsià era situat a l'avantguarda catalana en front dels musulmans quasi durant un segle i, en part, per això s'explica que el custodiessin els hospitalers. Cal imaginar la vall de l'Ebre com un glacis defensiu de la Corona d'Aragó, regentat en gran part pels Ordes militars.*² Un exemple clar d'aquest fet és l'obligació de fortificar el castell d'Ulldecona que s'esmenta en la donació efectuada l'any 1180 per Alfons el Cast als hospitalers³, probablement pel perill de les invasions almohades. Per aquests motius, no es gens estrany que el primitiu nucli d'Ulldecona estigués a l'empara i resguard de les muralles del castell. Si la població es va anar traslladant, a poc a poc, a la vall significava que devia existir algun tipus de defensa, no definitiu, però sí per donar seguretat als nou pobladors. Més endavant, a mitjans del s. XIII s'hi edificaria el que ara coneixem i que s'aniria completant durant els següents anys i que perduraria fins a finals del s. XVIII.

És en aquest moment quan el vall excavat que la rodejava es cobreix en alguns trams amb un arc de paret seca bastant pla per tal de salvar el punt dèbil que representava el rebliment del vall i poder així construir-hi damunt, a més de servir com a canalització o desguàs. La muralla esdevé llavors paret mestra i la seva línia passa a veure's clarament només des de l'exterior, en els careners de les teulades, especialment en les fotos aèries.

Durant els s. XIX el poble s'aniria expandint i sortiria fora de les murades. L'expansió definitiva tindria lloc a finals d'aquest segle i primer terç del s. XX, que coincidiria amb

l'època de plenitud del desenvolupament agrícola de la zona. És en aquest context històric quan hem de situar l'enderrocament de les muralles que tancaven els carrers i dels Portals.

L'EXTERIOR DE LA VILA

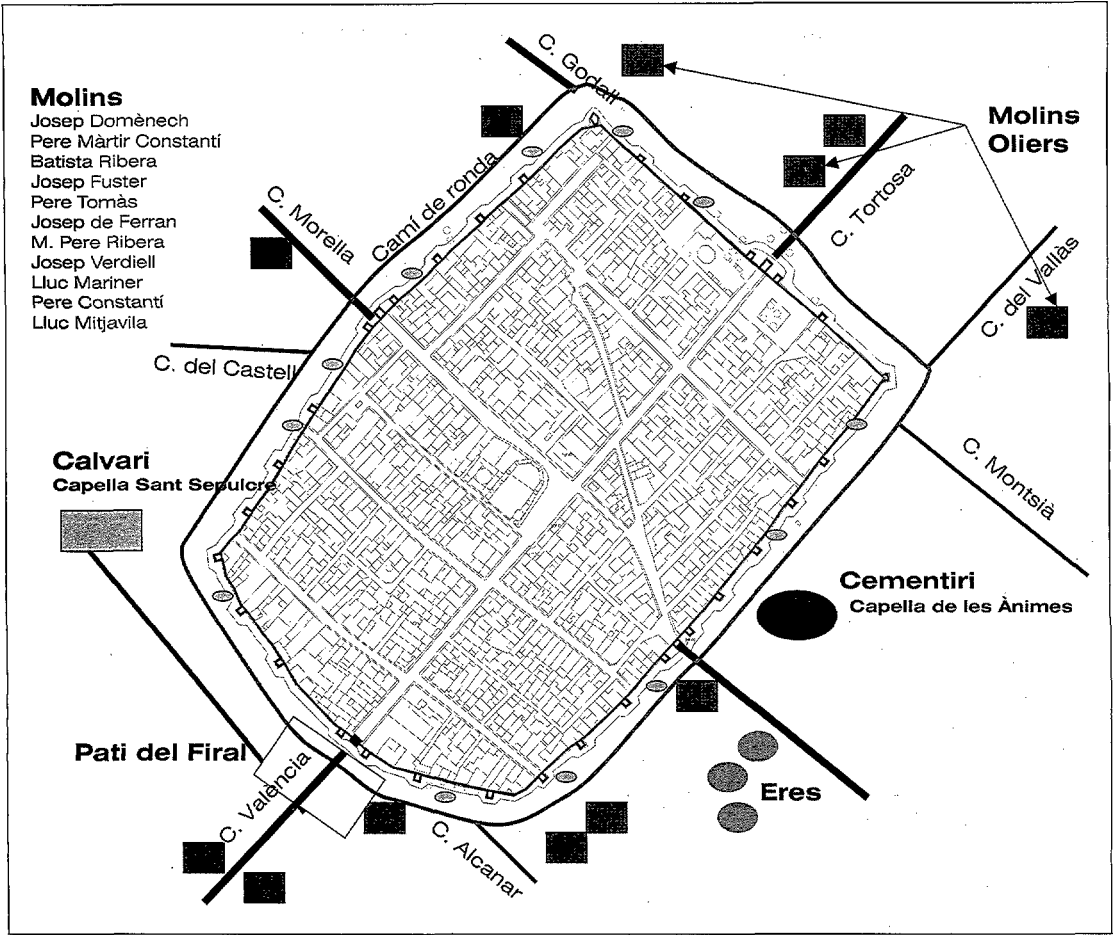
A continuació del vall hi havia un rengle de moreres, les fulles de les quals l'Ajuntament o Comú les subhastava anualment a particulars per vendre-les per a la cria de cucs de seda, ja que els teixidors locals en criaven i filaven seda. Arran de les moreres, hi havia el camí de la muralla, que en voltava la vila i que com a resultat va donar els carrers que avui coneixem per murades. Més enfora hi havia les parets dels vergers, dels benestants de la localitat, on també es trobava algun que altre molí olier.

Des dels portals i del camí de la murada sortien els diferents camins que portaven a altres localitats, com el camí de València, de Tortosa, d'Alcanar, de Morella o de Godall, i també camins veïnals com el del Vallès, del Montsià o del Castell.

Davant del Portal de la Mar, a l'illa de cases del cine Saboy, estava el cementeri, dintre del qual hi havia la capella de les Ànimes, més avall hi havia les eres dels pobres, per on ara hi ha l'estació i el passeig. Eren del Comú, i les podien utilitzar la gent del poble, en general, que no tenia era pròpia. L'espai on ara està la *Mera* l'anomenaven el Pati del Firal, que es dedicava a la fira anual de Sant Salvador i Sant Llorenç. Del Pati del Firal (la *Mera*), cap amunt, hi havia el calvari que acabava a la capella del Sant Sepulcre, i devia estar on acaba l'actual carrer del Calvari i comença la plaça Catalunya.

L'INTERIOR DE LA VILA

Com ara, el carrer principal era el carrer Major, que anava de Portal a Portal i un convent a cada cap. Perpendiculars al

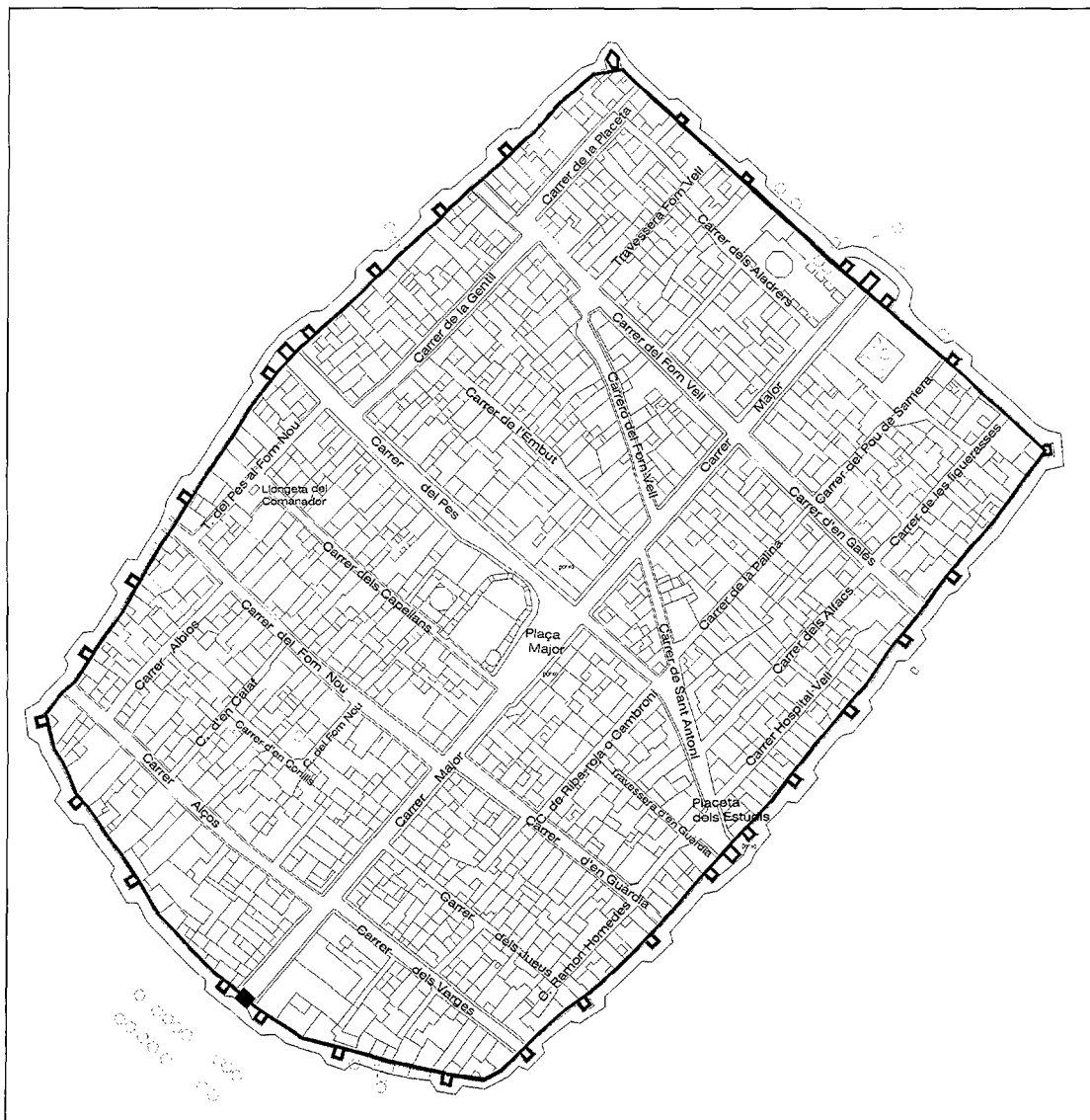
Imatge 18. Plànol de localització dels camins, molins i altres elements que conformaven l'exterior del poble.
 Font: Elaboració pròpia

carrer Major, hi havia el dels Alços, Forn Nou, Capellans, Pes, Embut, Forn Vell i Aladrers a la part de dalt i en Galès o na Galesa, Sant Antoni, d'en Guàrdia, dels Jueus i el dels Vergers a la part de sota. Dintre d'aquest principal hi havia encreuaments i carrers menors com el dels Albiols, d'en Calaf, d'en Conills, de la Liongeta del Comanador, la Gentil, la Placeta, travessera del Forn Vell als Aladrers, carreró del Forn Vell i dels Frares a la part de dalt, carreró del Pou de Sarriera, de les Figuerasses, de la Palma, dels Alfacs, de l'Hospital Vell, de Riba-roja o Cambroni, i de Ramon Homedes a la part de sota.

Al capdavant dels carrers de na Galesa

(Sant Vicent), d'en Guàrdia (Sant Jaume), dels Verges (Sant Pasqual), hi havia el que s'anomenaven clavegueres, era una mena de forat per desguassar les aigües pluvials, ja que, si no, en estar tancat per cases i muralles, el poble s'inundaria. Aquestes aigües feien cap a un entramat de sèquies, que feien cap a la bassa Montsià (llavors de na Miralles), a l'Aubelló, i per la sèquia dels Escorredors a la de la Foia i lògicament cap al riu.

Alguns carrers del poble tenien pèrxens, n'hem trobat documentats al carrer Major i també al carrer del Pes, concretament, al carrer Major davant de les Agustines, que també s'hi han trobat els basaments, i per

Imatge 19. Plànol dels carrers. Font: Elaboració pròpia

davant poc més o menys de casa Bel o Masdeu. Al carrer del Pes, n'hi havia tres al tram que anava del Portal al carreró de la Comanda, per davant de la casa que hi ha la capella del Roser i la casa actual del fuster Paco Lavega, i un altre a l'altre costat davant de casa Maria Castell (la Sales).

La vila tenia dos forns que eren monopoli de l'Ajuntament, un era el Forn Vell situat a la casa que hi ha a l'encreuament entre l'actual carrer del Pilar i Sant Cristòfol; l'altre,

anomenat Forn Nou, a la casa que era de Maria Querol Mitjavila (la del Pataquero), i a finals de segle se'n va fer un altre a la placeta que llavors es deia dels Estudis, al costat del Portal de la Mar, que és on hi va haver l'Spar.

La carnisseria i la peixateria, que tenia dos pilons de venda, estava on hi ha casa Demetrio.

L'hostal de la vila i la botiga de pesca salada, on ara hi ha la pastisseria Raga i

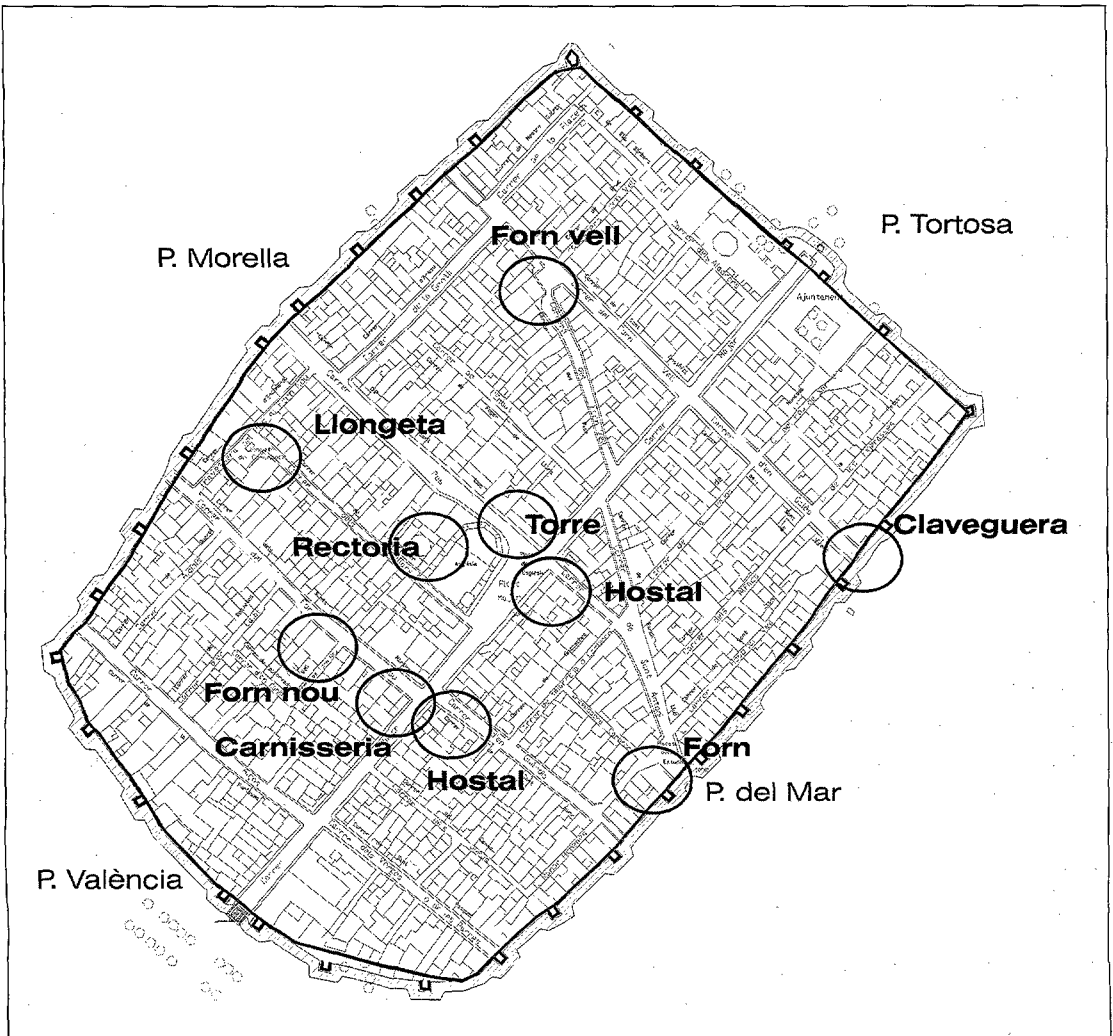
casa la Balbina fins al carreró de sota. Tot i que hem trobat documentació de 1595 on diu que n'hi havia un on ara hi ha la rectoria i Caixa de Tarragona, aquest el regentava un tal Mateu Balaguer, un descendent d'ell va ser Mn. Gabriel Balaguer, i creiem que és qui el devia donar a l'Església, i així es va convertir en la rectoria, ja que l'antiga casa dels capellans estava al carrer del mateix nom, que en part va ser derruïda per fer la capella de la Comunió, l'actual Sagrari.

L'Abeurador estava a sota d'on hi ha la capella de Sant Antoni, és per això que el

carrer de la Palma de vegades el trobem documentat com el de l'Abeurador. La casa de la Comanda estava on encara està ara (la casa de Marcoval i les del costat) i donava al que anomenaven la Llongeta del Comanador.

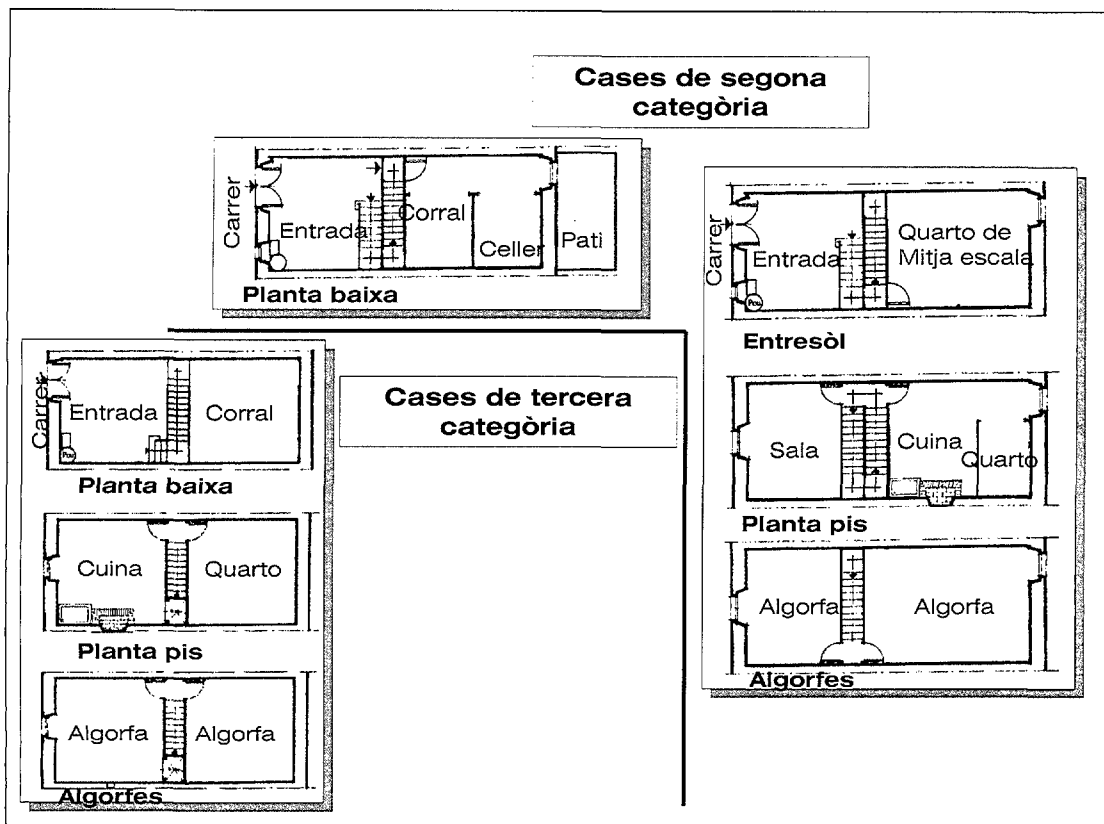
LES CASES

Ara explicarem més o menys com eren les cases, les hem dividit en tres categories, per fer-ho d'alguna manera, ja que podria fer-se també per oficis, però hagués estat més difícil.

Imatge 20. Plànol dels elements més característics de l'interior de la vila.

Font: Elaboració pròpia

Imatge 21. Plànols de les plantes i distribució més comunes a les cases d'Ulldecona. Font: Elaboració pròpia

Al nucli antic d'Ulldecona encara s'hi poden trobar cases que corresponen a aquests models que hem triat, així que començaré per les de tercera categoria, després les de segona, i per acabar explicaré el resum del contingut d'una de primera categoria, ja que la fesonomia d'aquestes variava més, ja que era dels rics i depenia del seu gust.

Una casa de tercera categoria constava: a la planta baixa, una entrada amb pou i pica; l'escala, que anava de paret a paret, per sota de la qual es passava al darrere on hi havia el corral. Al primer pis, dalt de l'entrada, hi havia la cuina mejador i, darrere, dalt del corral, l'habitació, de la cuina sortia un altre ram d'escaleres que feia cap a les algorfes.

Les de segona categoria tenien l'entrada

igual que les de tercera, però després al darrere hi havia l'estable, el celler i el pati descobert. En pujar les escaleres, a l'entresòl, podia haver un "quarto" que s'anomenava de mitja escala o també del frare, la cuina, el pastador, etc. Al pis principal, hi havia la sala amb alcova i diverses habitacions, i dalt de tot les algorfes.

Les cases de primera categoria tenien moltes més dependències que les anteriors i les posseïen majoritàriament els lletrats, els metges i sobretot els nobles, en serien exemples les dels notaris, Roca, Montrós, o Domènech (la d'aquest últim per casament d'una filla va passar a ser casa Serrano); les dels nobles com Giner i Martorell (actual casa de Josep Raga Vericat) tenia fins i tot una capella.

Algunes cases de primera i de segona categoria podien tenir un arc al mig de

Imatge 22. Detall d'una arcada apuntada que feia la funció de jàssera.
Font: Elaboració pròpia

l'entrada, això només responia a una funció constructiva, feia la funció de jàssera, ja que si el seti que ocupava la casa era massa ample, els cabirons no podien anar de paret a paret, perquè es garsarien.

Tenim l'inventari de Baptista de Ferran de la casa dels de Ferran (que ha estat casa Marcos) i, per tant, sabem de quines dependències constava i què contenia:

Aquesta casa és la que hi ha al carrer Major n. ?, entre el carrer dels Sants Màrtirs i la plaça, la qual ocupa el mateix solar que ara. El que no sabem són les transformacions que s'han degut fer per dintre de's d'aleshores. Nosaltres només podem saber el que s'ha fet, vist des del carrer, que és la segregació a la planta baixa d'una dependència, que va ser Spar, i ara és la botiga de cosmètica Margalef.

Llavors l'esmentada casa constava de: Planta baixa, on hi havia l'entrada i arrancava l'escala. A la mateixa planta hi havia un corral amb animals de tir, carruatges i eines de pagès, un altre corral on hi havia una habitació amb un trull d'oli i els aparells de muntar a cavall, selles, brides, alforges, etc., també hi havia un celler amb algerres d'oli, algerres de blat, bótes de vi i portadores, a continuació una pallissa i un pati on estava el bacó i la llenya.

Al primer replà de l'escala, hi havia el pastador amb la pastera, dues caixes de farina i un recipient amb oli.

Al primer pis s'hi trobava el rebedor amb una taula de noguer, una arquimesa, una cadira de repòs i tres mapes a les parets, d'aquí s'accedia al menjador que donava a un dels balcons del carrer Major, amb les

parets pintades, cortines, tres taules de noguer, damunt d'una hi havia un Sant Josep, dotze cadires, una de les quals amb braços i un quadre de Sant Pere penjat a la paret, des d'aquíes passava a l'altra estança que també donava, amb un altre balcó, a l'esmentat carrer i que contenia una taula rodona pintada de blanc, divuit cadires, una poltrona de braços, una alcova separada per unes cortines blanques de mossolina, on hi havia un llit de bancs de ferro amb quatre matalaps, tapat amb un cobertor de seda, una vànova d'Indianes, llençols i coixineres, a la paret un armari amb diferents plats de pipa, i tot el necessari per prendre cafè, tres pitxeres d'obra fina i un quadre de la Mare de Déu de la Pietat. Després venia una habitació amb un llit de taules en bancs de fusta, tres matalaps, dos llençols dos coixins i una vànova d'Indianes, una caixa amb roba de les criades, una taula vella i damunt d'ella una arquimesa, amb xocolata per al vi de la casa, tres quadres vells posats a les parets i una calaixera, dins de la qual hi havia roba i joies.

Després estava la cuina amb totes les aïnes necessàries, tres morters de coure, quatre xocolateres, paelles, cassoles, etc. A continuació una habitació amb un llit i una màrfega, dos matalaps, dos coixins, dos llençols, cobertor i dues caixes, una plena de figues, i l'altra per al pa de la casa. En una altra habitació també hi havia una habitació parada.

L'estança principal tenia les parets cobertes de paper pintat, i donava mitjançant un balcó al carrer dels Sants Màrtirs, amb cortines de domàs blau, una aranya gran de cristall, tapada de gasa, dotze cadires amb coixins de domàs blau, un sofà, dues taules de jaspi, damunt d'una un espill de vestir, una alcova amb cortines de domàs blau, un llit de ferro amb tots els adherents i dues tauletes verdes, a la mateixa alcova un armari amb tota la roba més bona de la casa. Al costat hi havia

l'altra estança que era la llibreria, amb vuit cadires de repòs i quatre de boga, a les parets un quadre de Sant Tomàs i un de Santa Bàrbara, una taula de noguer gran amb quatre calaixos, una escrivania, amb sa campana de plata, en un calaix els papers pertanyent a la noblesa dels Herèdia i sobre la Baronia de Vilar de Canes, als altres calaixos papers de comptes d'inversions i or, i també papers referents a la vila d'Ulldecona.

A l'altra estança que dona a l'altre balcó del carrer dels Sant Màrtirs, hi havia unes cortines de domàs roges, una calaixera als diversos calaixos de la qual s'hi trobaven duros de plata i d'or, florins d'or, dos rellotges d'or i una capsa d'or per posar tabac, tres parells de sivelles de plata, trenta-sis camises de tela, armilles, corbatins de cotó, dues casaques de seda, calçons de cotó, dues xupes brodades, una capa de grana amb galó d'or, una altra de "pañó", una casaca de seda viada, etc. A la mateixa sala també hi havia dues taules raconeres, deu cadires, un sofà, una alcova amb cortines de domàs roges, dintre de la qual el llit de ferro i dues tauletes de fusta verdes, una tauleta per jugar a cartes amb dos calaixets per guardar-les, un armari amb un para-sol de seda, unes botes de muntar a cavall, dues pistoles, diversos canelobres de bronze i de plata, una palangana per afaitar-se de plata, etc.

Al segon pis hi havia l'algorfa, amb dues caixes velles, una per a la roba bruta, a l'altra un catre per anar de camí, pavelló, i mosquitera. També hi havia tres cossis, dues calderes, tres ribells, tres orons d'espart, l'un ple de blat, unes poques garrofes per al consum dels animals, colomar i galliner, després hi havia el rebost de l'algorfa amb diferents lleixes amb plats, escudelles, xíqueres i olles, melons, maçanes, peres, raïms, ametlles, i altres coses de menjar, i unes algerres de sabó per a tot l'any.⁴

AGRAÏMENTS

Volem agrair el treball efectuat als dibuixos, a les il·lustracions i al material ceràmic als alumnes del mòdul de Gestió de Patrimoni de l'Escola Taller "L'Antic Hospital":

Laura Abella

Jaume Artola

Mireia García

Cristina López

Inés López

Fanny Tordera

També volem agrair a tothom que desinteressadament ens ha deixat entrar a casa seua per poder fer el treball de camp:

A Maria Martorell i Piedad Gil

Al matrimoni: Josep Raga i Àngels Sans

A Manolita Castell i Manolo Bobes

Al matrimoni: Joan Tallada i Cinta Mariné

A Esperança Sales

A Joan Casola i Conxita Casola

A Rafela Fabra i Maria Castell

A Anna Bel

A Àngel Calduch

A Mercedes Guimerà

Als Jòvens del Garito

A la família Ocaña

A la Sra. Puente i a José-Antonio Làzaro

Al matrimoni: Agustí Ferré i Maria Muñoz

A l'Ajuntament d'Ulldecona

Al matrimoni: Francesc Roig i Maria Làzaro

A Bernarda Grau

Al matrimoni: Ramon Lavega i Antònia Ortiz

A Rosa Rius i monges Agustines

BIBLIOGRAFIA

ALMUNI, Victòria; BONET, Maria; CURTO, Albert (1995): *De l'edat mitjana al Montsià: els castells*. Amposta. Museu del Montsià.

BONET, María. (1994). *La Orden del Hospital en la corona de Aragón*. CSIC. Madrid.

COROMINAS CANO, Josep (1999). "Ulldecona: Muralles i origen de la forma urbana". *Raïls*, 13. Ulldecona

GRAU VERGE, Ferran; ROIG VIDAL, Joan (en premsa). *Ulldecona setcentista. Societat, economia, institucions i formes de vida al voltant del riu de la Sénia durant el segle XVIII*. Ed. 2003

LEDESMA, María Luisa (1993). La Sociedad de frontera en Aragón (siglos XII y XIII). *Las sociedades de frontera en la España medieval*. Universidad de Zaragoza.

NOTES

¹ BONET, María. (1994). *La Orden del Hospital en la Corona de Aragón*. CSIC. Madrid. p.305.

² Maria BONET i DONATO. El domini hospitaler al Montsià durant l'edat mitjana. XXXVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Amposta. 1991. Inèdit.

³ALMUNI, Victòria.; BONET, Maria; CURTO, Albert (en premsa): *De l'edat mitjana al Montsià: els castells*. Amposta. Museu del Montsià. p. 85.

⁴ AHT. Reg. 2926, f. 105.